

MOZART, „LA CI DAREM LA MANO” – AVAGY EGY TÉMA RÖGESZMÉJE
BEETHOVEN, CHOPIN ÉS LISZT MŰVEIBEN.

Banciu Katalin

Don Juan Mozart *Don Giovanni* című operájában, Max Slevogt (1868–1932), német impresszionista festő képe, ő készítette a díszletet Mozart *Don Giovanni*jának 1924-es bemutatójára a dresdai Nemzeti Operában.

Összefoglaló

Az örök hódító, Don Juan lovag mítoszának eredete a görög Olümposzra nyúlik vissza, ahol maga Zeusz ihleti a főhős alakját saját szerelmi kalandjaival; viszont vitathatatlanul a leghíresebb verzió Mozart 1787-es operája, a *Don Giovanni*, Lorenzo da Ponte librettója alapján.

E. T. A. Hoffmann az „operák operájának” tartotta, míg Charles Gounod azt állította róla, hogy „hibátlan, tökéletes megalkotású mű”. A hős korabeli prototípusa, a híres Casanova, a bemutatón ott ült a közönségben.

Jelen tanulmány célja elmélyülni a Don Giovanni – Zerlina „*Là ci darem la mano*” duettinojában, amely valószínűleg a hódítás egyik legmegnyerőbb szimbóluma lett. A romantikus zeneszerzők rögeszmévé vált mozarti téma számos parafrázisa közül, véleményünk szerint a legjellegzetesebbeket választottuk ki: Beethoven - *Variationen über das Thema: „Là ci darem la mano”* - „*Reich’ mir die Hand, mein Leben!*” aus Mozarts *Don Juan*, Chopin - „*La ci darem la mano*”. *Varié, avec accompagnement d’Orchestre*, op. 2 – zongorára és zenekarra és Liszt: *Réminiscences de Don Juan* – zongorára és zenekarra.

Kulcsszavak

Mozart, Beethoven, Chopin, Liszt, Don Giovanni, „*Là ci darem la mano*”, variáció, parafrázis.

„Az operák operája”, *Don Giovanni* K. 527, teljes címén *Il dissoluto punito, ossia il Don Giovanni*, talán a legdrámaibb és lenyűgözőbb zene, amit Wolfgang Amadeus Mozart írt. A Lorenzo da Ponte librettója alapján szerzett művet először nem Bécsben mutatták be, ahol Mozart 1781-ben élt, hanem a prágai Nostic Színházban (ma: Stavovské divadlo) 1787. október 28-án. És mivel „senki sem lehet a maga hazájában próféta”, a prágai közönség e

remekművet a legnagyobb lelkesedéssel fogadta. A helyi sajtó, a *Prager Oberamtszeitung* e szavakkal tisztelte meg a különleges eseményt: „A szakértők és zenészek azt mondják, hogy Prága még soha nem hallott ehhez foghatót”, míg maga a zene bonyolult szerkezetéről a cikk írója ezt a megjegyzést teszi: „a művet [...] nagyon nehéz előadni.” A bécsi sajtó a *Provincialnachrichten* képviseletében ezt írja a jeles eseményről: „Herr Mozart maga vezényelt, és az összegyűlt közönség örömmel és lelkesedéssel fogadta a művet.” E nyilvánvaló sikerek ellenére (vagy meglehet éppen ezek miatt), a bécsi bemutató fél évet késett, 1788. május 7-ig, és Mozart a lehető legnagyobb körültekintéssel készítette elő azt.

Bécs már rég nem volt hűséges az 1782 nyarán ünnepelt hőséhez, akiért akkori operájának bemutatóján, a *Szöktetés a szerájból*, annyira rajongott; a *Don Giovanni* bécsi bemutatója után az ismerősök arról beszéltek az operával kapcsolatban, hogy „mindenki szerint értékelendő a mű, és kiváló képzelőerőről és zsenialitásról tanúskodik”, de a dicséreteket kritika is követte. Az ott jelenlévő Haydn nem vett részt ezekben a beszélgetésekben, de amikor felszólították, hogy mondja el a véleményét, ismét sajátos módján nyilvánult meg: „Nem áll módomban ezt a vitát eldönteni: csak azt tudom, hogy jelenleg Mozart a legnagyobb zeneszerző”. Mozart már 1782-ben bebizonyította Haydn iránt érzett nagyrabecsülését, amikor hat vonósnyegyest ajánlott neki. Máskor pedig egy bécsi zeneszerző kritikáit hallgattatta el azzal, hogy „ha mindkettőnket egybeolvasztanának, sem lenne elég, hogy egy újabb Haydnt teremtsenek”¹. Úgy tűnik, hogy Mozart számára Haydn volt a zenei és erkölcsi ideál.

Leopold Mozart 1787. május 28-án elhunyt, és öt hónapra rá, október 29-én volt a *Don Giovanni* bemutatója. A nyitányt, amely a bemutató előtti éjszakán született meg, dmollban és a *Don Giovanni*, Mozart egyetlen operája, amely moll hangnemben kezdődik, noha Mozart *opera buffa*ként jegyezte. Ugyanakkor mondhatni, hogy egy olyan opera, amely megkísérelt erőszakkal, és egy gyilkossággal végződő párbajjal kezdődik méltó egy görög tragédiához vagy egy Shakespeare-i műhöz. Vajon ezt a részt édesapjának, a mélyen tisztelt és félt Leopoldnak ajánlotta? Lehet, hogy Donna Anna fájdalmát, akinek a titokzatos lovag szeme láttára teríti le apját, „a tékozló fiú”, Wolfgang Amadeus is átérzi, aki apjában egyetlen támaszát veszíti el az egyre ellenségesebb Bécsben. Az elsőpró prágai, és a mérsékeltbécsi siker jó vigasztalás és motiváció volt további színpadi remekműveinek megalkotásában: *Così fan tutte*, *Titusz kegyelme* és *A varázsfuvola*. A *Don Giovanni* bécsi bemutatója alkalmat adott Mozartnak arra is, hogy találkozzon azzal a két szopránnal, akik olyan meghatározó szerepet játszottak az életében: Aloysia Weberrel és Catarina Cavaglierivel. Aloysiába reménytelenül szerelmes volt kilenc évvel azelőtt (1778), azon a gyászos körúton, amelyen édesanyját elvesztette. Míg Catarina Cavaglieri a *Szöktetés a szerájból* bemutatóján repítette őt a dicsőség szárnyain a csúcsra 1782. július 16-án.

Don Juan spanyol hőst 1630-ban alkotta meg Tirso de Molina² *A sevillai szédelgő és a kővendég* című drámájában. Létezett egy valódi lovag is, akiről a szerző a fiktív hőst mintázta, Don Juan Tenorio y Salazar, Mañara grófja (1626-1679), akit a sevillai krónikák említeneek.

1. Találkozás Lorenzo da Ponte-val

1787. A leghíresebb változat az, amelyet Wolfgang Amadeus Mozart Lorenzo da Ponte³ librettója alapján szerzett. Ugyanakkor feltételezhető, hogy Giacomo Casanova a bemutaton ott ült a közönség soraiban. Da Ponte és Mozart találkozásának története a

¹ Stendhal, *Viețile lui Haydn, Mozart și Metastasio (Haydn, Mozart és Metastasio élete)*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974.

² Tirso de Molina (1584-1648) valódi nevén Gabriel Téllez, egy nemes törvénytelen fia, pap és író.

³ Lorenzo da Ponte (sz. 1749. március 10 - m. 1838. augusztus 17) velencei operalibrettó író és költő, 11 zeneszerző 28 operájához írt librettót, többek között Mozart operáihoz is.

zeneszerző által apjának 1783. május 7-én írt levelében van feljegyezve: „... Itt most megint divatba jött az olasz opera buffa, és nagy tetszést arat. Legalább száz szöveget áttanulmányoztam, vagy annál is többet, de majdnem egyet sem találtam olyat, amivel elégedett volnék... Van itt egy költő, egy Da Ponte nevű abbé. Ennek már most rengeteg dolga van a színházi korrektúrával. Felvállalta, hogy egy teljesen új librettót ír Salierinek, amivel nem készül el két hónap előtt. Megígérte, hogy utána ír nekem is egy újat. Ki tudja, hogy megtartja-e a szavát, illetve hogy meg akarja-e tartani. Tudjuk, hogy az olasz uraságok szemben nagyon kedvesek tudnak lenni. Elég, ismerjük őket! Ha megegyezett Salierivel, én az életben nem látok tőle librettót, és mégis nagyon szeretnék én is egy olasz operával bemutatkozni!” Mozart félelmeit hamarosan eloszlatta a tehetséges forgatókönyvíró, kettejük együttműködésének gyümölcse az alábbi remekművek lettek: *Figaró házassága*, *Don Giovanni* és *Così fan tutte*. Az is igaz, hogy da Pontet, sürgősen a Don Giovanni prágai bemutatója előtt visszahívták Bécsbe Salieri *Assur* című operájának színpadi rendezéséhez.

Giacomo Girolamo Casanova de Seingalt (1725-1798) velencei származású olasz kalandor volt, aki gáláns kalandjaival vált híressé. Ezeket 1791 és 1798 között keletkezett *Memoárjaiban* tette közzé, amelyek leírják kalandos életét, és a kor erkölcsének alapos ismeretéről. Apja színész és táncos volt, anyja színésznő. Első tanulmányait Gozzi abbénál végzi, aki hegedülni is tanítja, majd 12 évesen a páduai egyetemre jár, ahol öt év alatt jogászdiplomát szerez, és a papi pályára készült. Emellett filozófiát, kémiát, matematikát tanult, és érdekelte az orvoslás is, amit viszont csak barátain gyakorolt. Megrögzött kártyás volt, sokszor került nehéz anyagi helyzetbe. Velencébe visszatérve, pártfogója, Gasparo Malipiero szenátor palotájában tökéletesíti tudását, megkezdte felkészülését a papi hivatásra, és abbévá nevezik ki. Majd kegyvesztetté válik, és kipróbálja a katonai pályát, elkíséri a velencei ezredet Corfuba és Konstantinápolyba, de a katonai pályán sem marad meg. A kártyázás és adósságai továbbra is megnehezítik az életét. Visszatér Velencébe, dandy módjára él, majd 1750 után Párizsba megy, Lyonban belép a szabadkőműves páholyba, és elterjeszti a hírt, hogy nála van a bölcsek kövének titka. Öt évre a Dozsé palotába zárják, de csodával határos módon megszökik, noha egyes források szerint egyik szenátor segítette kiszökni, aki hálás volt, mert megmentette az életét azzal, hogy más gyógymódot javasolt számára, mint orvosai. Rózsakeresztesnek, alkimistának adta ki magát és Voltaire-t is meglátogatta. Bejárta a nagy európai városokat, országokat: Köln, Stuttgart, Marseille, Genova, Firenze, Róma, Nápoly, Modena, Torinó, majd következett Franciaország, Svájc, Anglia, Spanyolország és Oroszország, megalapozva félelmetes nőcsábász hírnevét, mindenütt adósságokat hagyva maga után.

Élete utolsó éveit Bohémiában tölti, Karl von Waldstein gróf könyvkereskedőjeként a Duchcov (Dux) kastélyban. Itt találkozik honfitársával, Lorenzo da Ponteval, akinek segített, emlékiratai szerint, megkörvonalazni a Don Giovanni címszereplő alakját.

Da Ponte librettóját a kor modellje után *dramma giocoso*-nak alkotta meg, amely a komikus cselekménybe többé-kevésbé tragikus jeleneteket is bevon. Amúgy Mozart a katalógusban művét „opera buffa”-nak nevezte. Az opera buffát néha komédiának határozzák meg, amely komikus, melodramatikus és természetfeletti elemeket kapcsol össze.

Ezután következnek majd a téma romantikus változatai: Byron megírja *Don Juan* című epikus költeményét (1821), majd következik Puskin (1930), Musset (1932), José de Espronceda (1840), José Zorrilla (1844) és Bernard Shaw – drámája négy színből (1903). A téma zenei átiratait Glucknak, Delibesnek, Alfaronak, Dargomizskynek köszönhetjük, ezek

Richard Strauss (1887) - Nikolaus Lenau (1844) soraira írt szimfonikus költeményével érik el a csúcspontot.

Søren Kierkegaard dán filozófus, *Enten – Eller* (Vagy-vagy) című kötetének egyik terjedelmes esszéjében Charles Gounod-t idézi, aki azt állítja, hogy Mozart *Don Giovanni*-ja „hibátlan, tökéletes megalkotású mű”. Rengeteg modern feldolgozása is van a témának, például George Bernard Shaw drámaírója, aki a *Man and Superman*-ben parodizálja Mozart operájának végét, a Kormányzó és a gonoszságait megbánni nem akaró Don Giovanni között játszódó jelenetet.

1787 - Beethoven és Mozart találkozása

Neefe, Beethoven tanára, megszerzi a választófejedelem jóváhagyását, hogy az ifjú Bécsbe utazzon, hogy Mozarttól tanulhasson, ám néhány héten belül édesanyja betegsége és halála okán az ifjú Beethovennek vissza kell térnie Bonnba. A hiteles dokumentumok hiánya miatt lehetetlen megállapítani, hogy a két zenész mennyi időt töltött együtt, és hogyan, de azt feltételezik, hogy Beethoven Mozarttól tanult a Bécsben töltött két hét alatt. A mester csodálata, és elvesztése miatti bánat megérződik művein is. De messze nemcsak Beethovent bűvölte el Mozart zenéje. Íme a legjellegzetesebb művek, amelyeket Mozart témái ihlettek:

1792-3 - Beethoven: „Se vuol ballare” (*Figaró házassága*) variációk – zongorára és hegedűre;

1795 - Beethoven: „La ci darem la mano” (*Don Giovanni*) variációk - 2 oboára és angol kürtre;

1795 - Beethoven: „Ein Mädchen oder Weibchen” (*A varázsfuvola*) op. 66 variációk – zongorára és csellóra;

1795 - Beethoven: „Bei Männern welche Liebe” (*A varázsfuvola*) – variációk zongorára és csellóra;

1796 - Beethoven: Zerlina „Batti, batti” áriája (*Don Giovanni*) – Andante az Esz-dúr op. 16 zongoraötösből (zongora, oboa, klarinét, fagott és kürt);

1819-23 - Beethoven: Allegro molto alla „Notte e giorno faticar” (*Don Giovanni*), 33 változat Diabelli keringőjére, op. 120 zongorára (22. var.);

1827 - Chopin: „La ci darem la mano”. *Varié, avec accompagnement d'Orchestre*, op. 2 – zongorára és zenekarra;

1841 - Liszt: *Réminiscences de Don Juan* Mozart „La ci darem la mano” és „Fin c'al da vino” – zongorára és zenekarra;

1887 - Ceaikovski: *Mozartiana*, a 4. szvitt alcíme zenekarra, 4 mozzanatban, különböző művekből vett mozarti témákat foglal magába:

1. *Gigue* zongorára, K574, 2. *Menüett* zongorára, K355, 3. *Ave verum corpus*, K618, Liszt hangszerelésében, 4. Variációk zongorára az *Unser dummer Pöbel meint* témára a Gluckból, *La rencontre imprévue*, K455;

1914 - Max Reger – *Mozart variációk és fuga*, op. 132 (A-dúr zongoraszonáta K. 331);

1969 - Cornel Țăranu, *Don Giovanni titka* című operája;

2006 - Ede Terényi, „*Tribute for Mozart*” hegedűversenye (Mozart- emlékévre).

1787 Mozart: *Don Giovanni* duettino, „La ci darem la mano”

Visszatérve a *Don Giovanni*-hoz, három hangszeres műre esett választásunk, amelyet a Mozart érzéki duettinója ihletett. Mindhárom fiatalkori mű, Beethoven, Chopin és Liszt

szerzeményei 25, 17, illetve 30 éves korukban, azaz olyan korban, amikor a Mozart – Da Ponte zseniális szerzőpáros által életre kelt hős lenyűgöző és egyben démoni személyisége, ideálnak számíthatott.

- 1795 - Beethoven: „La ci darem la mano” (*Don Giovanni*) - 2 oboára és angol kürtre;
 1827 - Chopin: „La ci darem la mano”. *Varié, avec accompagnement d’Orchestre*, op. 2;
 1841 - Liszt: *Réminiscences de Don Juan* Mozarttól „La ci darem la mano”, „Fin c’al da vino”.

A romantika szerzői különösen hajlottak arra, hogy elődeik témáit parafrázálják. Például Camille Saint-Saëns *10 variációja egy beethoveni témára* op. 35 két zongorára (a témát Beethoven az *Esz-dúr op. 31 No. 3 szonátájából*, vette át) és Johannes Brahms *24 variáció és egy fuga Händel egyik áriájára*, op. 24 zongorára, valamint *Variációk egy haydni témára* (Szent Antal kórus), ez utóbbinak két változata van: egyik *két zongorára* és a másik *zenekarra*.⁴ Úgy tartják, hogy ezek a művek kitűnő gyakorlatnak számítottak az *I. szimfóniához*.

A *Don Giovanniban* a „La ci darem la mano”duett az első felvonásban van, abban a pillanatban, amikor a főhős épp sikeresen megmenekült három próbatételből: Donna Anna megghiúsult meghódítási kísérlete, a Donna Anna apjával, a Kormányzóval, vívott párbaj és annak megölése, illetve a Donna Elvirával való szerencsétlen találkozás. Miután Donna Elvira elmegy, Don Giovanni szembetalálkozik egy esküvői menettel, ahol Masetto a vőlegény és Zerlina a menyasszony. Don Giovanni el akarja csábítani Zerlinát, és Leporello segítségével el akarja távolítani az esküvői menet tagjait, és a féltékeny férjet, aki átlátja a lovag terveit (Masetto áriája *Ho capito! Signor, sì*). Amikor Zerlinával kettesben marad, Don Giovanni eljátsza a hódító szerepét:

DON GIOVANNI Là ci darem la mano, là mi dirai di sì. Vedi, non è lontano partiam, ben mio, da qui.	DON GIOVANNI Ott nyújtjuk egymásnak kezünket, ott mondasz majd nékem igent. Látod, nincs messze, menjünk, én drágám, innen!
ZERLINA Vorrei e non vorrei mi trema un poco il cor. Felice, è ver, sarei, ma può burlarmi ancor.	ZERLINA Szeretném, és mégsem akarom... remeg egy kissé a szívem... igaz, boldog lennék... de hátha csak tréfát űz velem?
DON GIOVANNI Vieni, mio bel diletto!	DON GIOVANNI Jöjj, szép gyönyörűségem!
ZERLINA Mi fa pietà Masetto!	ZERLINA Masettót is szánom...

⁴ A mű szerkezete: téma, nyolc variáció és egy passcaglia.

DON GIOVANNI io cangerò tua sorte.	DON GIOVANNI Megváltoztatom a sorsod.
ZERLINA Presto, non son più forte!	ZERLINA Hamarosan... elfogy az erőm.
DON GIOVANNI Vieni, vieni.	DON GIOVANNI Jöjj!
DON GIOVANNI, ZERLINA Andiam, andiam, mio bene, a ristorar le pene d'un innocente amor!	DON GIOVANNI, ZERLINA Menjünk, menjünk drágám, hogy kárpótoljuk magunkat az ártatlan szerelem kínjaiért!
	Uhrman György nyersfordítása

Mozart - *Don Giovanni*, I. felvonás, 7. sz. Duettino
Andante

A Don Giovanni témájának bemutatása A-dúrban, határozott Andante tempóval, emelkedő hangnemben teljesen megfelel a klasszikus vonalvezetésnek; ám Zerlina vonakodó válaszai, ingadozása az „ártatlan” kaland és a Masetto iránti hűség között, megtöri az eredeti szimmetriát, és eléri, hogy a hős még határozottabban törtesen célja felé:

A: A-dúr, 2/4 (a+a₁) 18 ütem;

1. példa Mozart:

Andante

1 Flauto

2 Oboi

2 Fagotti

2 Corni in A

Violino I

Violino II

Viola

Zerlina

Don Giovanni

Violoncello

Contrabasso

Là ci da-rem la ma-no, là mi di-re-te si; ve-dé, non è lon-ta-no, par-tiam, ben mio, da

Fl.

Ob.

Fag.

Cor. in A

Viol. I

Viol. II

Viola

Zerlina

For-rei, e non vor-re-i, mi tre-man po-co il cor; fe-li-ce, è ven-sa-rei, mi può bur-lar-mi an-

D.G.

Vc.

Cb.

hier. gus.

A középső részben (B) Don Giovanni még hevesebben ostromoja Zerlinát, a domináns hangnemben (E-dúr): a beszélgetőpartnerek egyre gyorsabb replikákat váltanak (kétütemenként, kétszer olyan gyorsan, mint az első versszakban), Zerlina kromatikus motivumbővítéseivel és a lovag egyre hevesebb *stretto*jával. A tematikus és tonális repríz (A-

dúrban), ahol a két motívum (a hódításé és a vonakodásé) sűrű váltakozása, a győzedelmeskedő szerelem duettjében éri el csúcspontját – amely egy impozáns, 33 ütemű coda (C) egy hármas lüktetésű táncritmusban (6/8) –, és a zenekar ironikus hangvételi kíséretével zárul:

B: E-dúr 2/4 (b+a_v+b_v) 31ütem;
C: A-dúr 6/8 (c+c₁+Coda) 33 ütem.

2. példa Mozart:

Mára a *duettino* varázsa megfogta az egész világ hallgatóságának szívét, és bekerült a koncertek repertoárjába. Számos felvételt találunk, ahol híres baritonok és sopránok énekelték ezeket, sőt olyan tenorok, mint Luciano Pavarotti vagy Plácido Domingo is szívesen énekelték ezt a részt.

1795 - Beethoven, Variationen über das thema „La ci darem la mano” - „Reich’ mir die Hand, mein Leben!” aus Mozarts Don Juan - 2 oboára és angolkürtre C-dúrban

Beethoven első sikereit zongoraművészként magánszalonokban érte el. A bécsi zenei élet, az angol vagy a párizsi zenei élettől eltérően, nem rendelkezett abban az időben még koncertévvaddal és zenekedvelő közönséggel; csupán évente néhány jótékonyági koncertet tartottak, vagy esetenként a fiatal zongorateszteteket támogató koncerteket. Beethoven kivételes hatást gyakorolt a bécsi közönségre előadóművészként és improvizátorként, ahogy ez kiderül Eleonora von Breuninghoz intézett békülő leveléből, amit Bonnba küldött. A levélhez, amelyben a Bécsben tartzkodó Beethoven majdnem egy éves hallgatásáért kér

bocsánatot, az első opusát csatolta, amelyet részben Bonnban írt meg: variáció hegedűre és zongorára Mozart „Se vuol ballare” témájára; a levél végén megemlíti a CODA nehéz trilláit, és megvallja, hogy:

„Soha nem írtam volna ilyen műveket, ha nem veszem észre gyakran, hogy némelyek Bécsből, miután meghallgatták esti koncertjeimben az improvizációkat, másnap lejegyezték stílusom több jellemzőjét is, és büszkén sajátjukként mutatták be azokat. Nos, ezúttal előre láttam, hogy műveiket hamarosan kiadják, és sikerült megállítanom ezeket az embereket. De volt egy másik indokom is: szerettem volna megalázni azokat a bécsi zongoraművészeket, akik esküdt ellenségeim voltak. Így akartam rajtuk bosszút állni, tudtam ugyanis előre, hogy variációim itt is, ott is megjelennek mielőtt ezek az urak nyilvánosságra hozták volna saját műveiket, és így majd lógó orral távoznak.”⁵

1795. március 29-én a Burgtheaterben Beethoven kettős szerepben jelenik meg: zeneszerzőként és zongoraművészként, saját koncertjét adva elő – valószínűleg a B-dúr op. 19 zongoraversenyt, amelyet később mint második koncertként publikáltak. Bonni barátjának, Franz Gerhard Wegelernek a tanúsága szerint, aki hosszabb időre Bécsben tartózkodott (1794 októbere – 1796 nyara), és aki szemtanúja volt az erre a koncertre tett előkészületeknek (vagy lehet, hogy annak a koncertnek az előkészületeiben vett részt, amelyet néhány hónappal később, decemberben, adott Beethoven, és a fent említett koncert az első koncertje volt, a C-dúr op. 15), Beethoven a mű végét csak utolsó percben írta meg, mivel nagyon erős hasfájása volt.

A második jótékonysági koncerten másnap Beethoven ismét egy improvizációkból álló programmal jelent meg a színpadon. Mozart özvegye, Constanze március 31-én megszervezte a *Titusz kegyelmének* a színrevitelét; ez alkalommal Beethoven háromszor is fellépett a rendezvény három napja alatt, Mozart egy-egy koncertjét adva elő. Az év vége felé (a pontos dátumot nem ismerjük) Beethoven Prágába látogatott, ahol két nyilvános koncerten vett részt és szerzői előadást tartott. A részleteket csak Václav Tomášek bohémiai zeneszerző jóvoltából tudjuk: a műsoron az *Adagio és Rondó az A-dúr zongoraszonátájából*, op. 2 no. 2. szerepel, improvizációk Mozart *Titusz kegyelméből* az „Ah perdona” áriára és az „Ah vous dirai-je maman” tóémára, valamint a saját két zongoraversenye, a B-dúr és a C-dúr. Tomášek számára, aki jól ismerte a virtuóz művészeket Mozarttól 1840-ig, Beethoven maradt a legkiválóbb zongorista.

A C-dúr Variációk a „La ci darem la mano” témára két oboára és angol kürtre, része annak a nagyszámú műnek, amit a fiatal zeneszerző Bécsbe visszatérve írt, és amelyek később opus szám nélkül jelentek meg. A mű arról tanúskodik, hogy Beethoven milyen tanulmányokat folytatott abban az időben: az ellenpontozást Joseph Haydnnel és Johann Albrechtsbergerrel.

A Beethoven-féle változat tömöríti a *Duettinot* az által, hogy egyenlíti a diskurzust, és a téma bevezetéséből elhagyja a hármas ütemű Codát. Ez utóbbi csak az utolsó variáció (a VIII.) végén jelenik meg egy polifonikus részben, szédületes Vivace tempóban, amelyet gyengéden, az eredeti mozarti tempóban, Andante *pianissimo* zár.

---

⁵ *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* (New Grove-i zenei szótár), Macmillan Publishers Ltd., London, 1992, 78.o.

1. példa Beethoven, *Variationen über das Thema: „Lá ci darem la mano”* - „Reich’ mir die Hand, mein Leben!” aus Mozarts *Don Juan*

Andante

Oboe I.
Oboe II.
Englisch Horn.

Téma. Andante A piano; B $mf < f$; a_v piano > pp

A: 8 ütem (a + a₁) C-dúr Don Giovanni (4+4);

B: 11 ütem (b+ b₁) G-dúr b: DG + Z (2+2); b₁: DG (2ütem) + Z(3 ütem) + DG (2 ütem)

a_v: 6 ütem (2+2+2) C-dúr;

- Téma: az I. oboa játssza, a II. oboa és az angol kürt kíséri;
- az utolsó periódus tömörítése helyettesíti a CODAt 6/8-os ütemben;

I. variáció (Allegretto), téma, az I. oboánál jelenik meg pontozott ritmussal, a II. oboa és az angol kürt kíséri;

II. variáció (L'istesso tempo) a téma visszatér dallamos formájában a II. oboánál, ezt az I. oboa követi, az újdonság az angol kürtnél van, amely egy tizenhatodokból álló triolás figurációt játszik;

III. variáció (Andante) – a téma szabadabb, diszítésekkel és kromatizálással, az I. oboa játssza;

IV. variáció (Allegro moderato) – a téma polifónikus, imitatív (*fugato*) megjelenítése, kromatikus elemekkel és csúcspontban *forte* zárással;

V. variáció (Moderato) – a témát az I. oboa játssza, egy virtuozitást igénylő, haminckettes dallamvariációról van szó;

VI. variáció (Lento espressivo) – c-moll: a téma diszítésekkel és kromatikus részekkel telített lírai rész, amelyet az angol kürt játszik, majd az I. oboa vesz át B-ben;

VII. variáció (Allegretto scherzando) – visszatér a dúr hangnem (C-dúr), leleményes hoquetus részt találunk a II. oboa és az angol kürt közötti párbeszéd részben - majd négy ütemmel később belép az I. oboa is, a hangszerek ellenpontozó szólamait csak egy hatásos *respiro* szakítja meg (egy általános szünetet diktáló ütem) a *fortissimo* zárás előtt;

VIII. variáció (Allegretto giocoso) – ragyogó zárás, a témát az angol kürt vezeti be az I. oboával felelgetve egymásnak (ez a harmadik ütem után lép be), a II. oboa harminckettesekben gazdag Alberti figurációjára; ezt követi az attacca subito da Coda (Vivace) 6/8-os ütemű polifóniában (33 ütem és egy 10 ütemes kiterjesztett kadencia) majd egy meditatív téma zárás Andante tempóban 2/4-es ütemben (13 ütem): a záró témát a II. oboa szólaltatja meg, majd ezt az I. oboa a diszkantban tercen kíséri, majd az angol kürttel folytatott dialógus után, az egész egy titokzatos *pianissimoban* simul el.

Karrierjének felfele ívelő szakaszában lévén, Beethoven itt egy életteli művet alkotott, így a „La ci darem la mano” *Variációkat* ma a világ legjobb oboa együttesei játsszák.

1827 - Chopin: „Là ci darem la mano”. Varié, avec accompagnement d'Orchestre, op. 2

Chopin Mozart *Don Giovanni*jából a *Variációk a „La ci darem”-témájára* művével indítja zongoraverseny sorozatát; ezt követi egy év múlva a *Fantázia egy lengyel áriára, Rondo à la Krakowiak*, a II. zongoraverseny (1829), az I. zongoraverseny (1930) és a *Grande polonaise brillante Esz-dúrban* (1830-35).⁶

A *Variációk Mozart egyik témájára* a fiatal zongorista első publikációi közé tartozik. Robert Schumann erre a műre utalt az *Allgemeine Musikalische Zeitung*ban, amikor köszöntötte Chopint híressé vált cikkében: „Le a kalappal, uraim, egy zseni áll önök előtt!”⁷ Chopin a „La ci darem la mano”. *Varié, avec accompagnement d'Orchestre*, op. 2 művét egy Titus Woyciechowski nevű úrnak ajánlotta. A mű szerkezete: egy kiterjedt Bevezető, a Mozart duettinójából ihletett téma és négy tüneményes variációsorozat:

⁶ *New Grove*, i. m. 5. köt, 712.o.

⁷ *Histoire de la Musique Occidentale*, Sous la direction de Jean & Brigitte Massin, Fayard, 2009, 768. o.

Introduzione. Largo; Thema. Allegretto; Var. I Brillante; Var. II. Veloce (ma accuratamente); Var. III *sempre sostenuto*; Var. IV. Con bravura; Var. Adagio sib; Alla Polacca.

Chopin a záró részhez egy lengyel ritmusú, Alla Polacca variációt választott, mint lengyel hazafi tiszteletadása jeléül, amelyet a nagy Mozartnak ajánlott. Beethoven Hármaversenye, a C-dúr op. 56. rondójában ugyanezt az utasítást találjuk, de más neves dSzkrajbin, erre a méltóságteljes, hármas ütemű táncnak a sajátos ritmusára szereztek zenét.

Chopin életművében első fennmaradt zeneműve egy zongorára írt polka, amelyet hétéves korában írt, és ugyanebben az évben ki is adtak (1817). Zenetudását a Varsói Felsőfokú Zeneiskolában folytatta, ahol tanára Josef Elsner zeneszerző volt. Chopin művészi karrierjét 19 éves korában kezdi meg. A korabeli lengyel sajtó zongoraművészi és zeneszerzői tudásáról azt írta, hogy „a sors a lengyeleket megajándékozta Chopinnel, ahogyan a németeket Mozarttal.”

Rimszkij-Korszakov melódikus tudása mellett harmonikus tudását is méltatta, mindkettő, „leleményes és eredeti”, állította.⁸

Röviden bemutatva Chopin „*La ci darem la mano*” variációi, op. 2 zongorára és zenekarra így kezdődnek:

- Introduzione. Largo; B-dúr *piano*: a zenekari bevezető a mozarti témakezdéssel indít;
- 8 ütem után egy zongoraszóló következik (23 ütem), Chopin jellegzetes stílusában, díszített melódikus fordulatokkal, virtuóz részekkel és egy *pianissimo* zárással;
- Poco più mosso jellemzi a zenekarral folytatott párbeszédet, amelyet egy *pianissimo suspenseben* és *con forza e prestissimo s'attacca il Thema*ban záruló szólórész követ, amelynek ünnepi induló jellege van:

---

⁸ *New Grove*, i. m. 5. köt, 712. o.

1. példa Chopin - Téma:

Allegretto. $\text{♩} = 48$

semplice
mezza voce

ten.

f

ten.

ten.

ten. leggero

Tutti.

Fl.

Viol.

Corno.

A téma Chopinnál bővítés nélkül jelenik meg:

- a tempó Allegretto, a hangnem B-dúr, 2/4-es ütem

A $(a+a_1)$ 16 ütem $a(4+4) + a_1(4+4)$; B 16 ütem $b(2+2+2+2) + a_{1v}(4+4)$

- mindegyik rész a mozarti témakezdetre épülő zenekari Tuttival zárul (emlékeztető?), egy 8 ütemes *ritornello* (4+4) következtetésként (a fuvola és a hegedű közötti párbeszéd);

I. variáció Brillante marcato: a téma bővített, ellenpontozott és egy triolákból álló figurációt tartalmaz; a végén jelenik meg az 1. ritornelló (váltott, a fuvola és a hegedű párbeszéde)

II. variáció *Veloce* (ma *accuratamente*), a témát harminckettedekben gazdag melodikus hangjegyek díszítik, amelyek az oktávtól ismétlődnek;

- a kotta egy másik basszust is elő ír, amennyiben a művet zenekari kíséret nélkül adják elő;

- a zárás a 2. ritornel (a klarinét és a fuvola párbeszéde);

III. variáció *sempre sostenuto*: pontozott téma, induló jelleggel, basszus kísérettel – egy harminckettedekből álló *perpetuum mobile*;

- 3. ritornelló (párbeszéd az alsó regiszterben: a fagott és a kürt között)

IV. variáció *Con bravura sempre staccato e forte*, toccata jelleg, ezt követi egy 4. bővített zenekari ritornelló (8+7 ütem)

V. variáció *Adagio espressivo*, b-moll; az A rész *fortissimoban*, erőteljes tematikus részekkel indul (Don Giovannira emlékeztet), a következő frázis pedig *pianissimoban* (Zerlina válasza)

;

- a B rész *-pianissimo possibileben* kezdődik, bővített melodikus részekkel, a jellegzetes *rubato*-t felváltja a *stretto e con forza*, majd váratlanul a szólista *piano delicato calando, smorzando* stílusban zár *pianissimoban*;

- az 5. ritornelló egy varázslatos Alla Polaccavá bővül B-dúrban 3/4-es ütemben (112 ütem): a játékos mozarti témának így hősies és a lengyel táncra emlékeztető jellege lesz;

4 bevezető ütem

A (a+a₁) B b bővített (4+3+2) +a_{1v} és bővített CODA:

2. példa Chopin - Alla Polacca:

♩ = 96.
Tutti.
Ob.
Fl.
Cello
cresc.
p
f
scherz.
8
8
cresc.
ff

- az egész mű leleményesen változatos: melodikus, harmonikus, ritmikus, dinamikus, hangárnyalatok váltakoznak, az egész egy zseni kialakult stílusát tükrözi.

1832 februárjában Chopin a Pleyel-teremben adott első párizsi koncertjét a *Variations sur un thème de Don Juannal* zárta. Annak az estének a sikere jelentette elismerését zenei körökben, és azóta a *Variációk* egy olyan zeneművé vált, amelyet minden nagy zongoraművész kötelező módon műsorára tűz.

1841 - Liszt - Fantezia *Réminiscences de „Don Juan”* zongorára és zenekarra⁹

Liszt érdeklődéséről Mozart zenéje, és különösen ez a bámulatos karakter, Don Giovanni iránt, szemtanúk már az első londoni (1824 júniusa) koncertturnéja alkalmával beszámoltak; IV. György angol király meghívására a 12 éves zongorista több mint két órán át zongorázott a Windsori Kastélyban, és a közönséget a *Don Giovanni* opera menüettjére írt saját improvizációival kápráztatta el.¹⁰

Eredeti művei mellett – etűdök és karakterdarabok – Liszt átdolgozásokat és parafrázisokat (*Réminiscence*) írt kortárs zeneszerzők többé-kevésbé híres műveinek témáira. Általában a parafrázisban a zeneszerzőnek meg van engedve hogy az eredetit saját képzelőtehetsége szerint feldolgozza. Viszont az átírás azt jelenti, hogy az eredetit híven újraalkotják. Liszt parafrázisai, Mozart-, Bellini-, Donizetti- és Verdi-operák témáira, akár egész felvonásokat is magukba foglaltak – egy 15 perces koncertműben úgy, hogy a témákat egymás mellé helyezte és kombinálta. Ezek az alkotások kiemelkednek a kor ilyen műfajú művei közül értékükkel és felépítésük szigorával: „Liszt legszebb fantázia operái ... egymás mellé helyezik az opera különböző részeit úgy, hogy azok együttese új értelmet nyer...” (Charles Rosen)¹¹.

A *Réminiscences de Don Juan* fantáziamű azzal kezdődik, hogy a „*Di rider finirai pria dell aurora! Ribaldo audace! Lascia a' morti la pace!*” fenyegetéssel megidézi a Kormányzót, majd a Don Giovanni – Zerlina duettinóval folytatódik két variáció hosszát, híven megtartva a hangnemet, a hangfekvést és a ritmust.

1. példa Liszt - Duetto

The image shows a musical score for a piano piece titled 'Duetto' from Liszt's 'Réminiscences de Don Juan'. The score is in G major (one sharp) and 2/4 time. It is marked 'Andantino' and 'p e dolce'. The first system shows the piano introduction with a treble and bass staff. The second system continues the piece, marked 'parlando', and includes a quintuplet in the bass staff. The score is written for piano and includes fingerings and articulation marks.

⁹ Liszt 1877-ben kiadott egy két zongorára írt változatot is.

¹⁰ *New Grove*, i.m., 14. köt. 767. old.

¹¹ Charles Rosen, *The Romantic Generation (A romantikusok generációja)*, 528.o., az idézet itt szerepel: *New Grove*, i. m., 767.o.

- a rá jellemző virtuozitást igénylő részek után Liszt átveszi az eredeti műből a három ütemű Codát és a téma bevezetését *scherzandoban* és *fortissimoban* zárja: a szólista ördögi technikája a győzelmében biztos, hódító lovag ügyes játszmáját sugallja;

2. példa Liszt:

The musical score is for Liszt's 'Fantasia in A major' (S. 175), specifically the final section. It is written for piano in A major and 2/4 time. The score consists of six systems of music. The first system begins with a treble and bass clef, a key signature of two sharps (F# and C#), and a 2/4 time signature. It features a rapid, flowing melody in the right hand, with the tempo marking 'leggeriss. (non troppo presto)' and 'accel.' below it. The second system continues the rapid passage, marked 'crescendo'. The third system shows a change in texture with a more rhythmic pattern, marked 'rall.'. The fourth system is marked 'Allegretto. piacevole' and 'dolce', featuring a more melodic and lyrical passage. The fifth system is marked 'p' and 'scherzando', with a more rhythmic and playful character. The sixth system is marked 'veloce quasi gliss.', featuring a rapid, glissando-like passage. The score includes various musical notations such as slurs, ties, and dynamic markings.

Újabb fantázia következik, ezúttal a „Fin ch'han dal vino” pezsgőáriára, majd a mű a Kormányzó fenyegetéseivel ér véget.

Az 1838-as formájukban a *Transzcendens etűdök* után írt „*Don Juan*” *Fantázia* kivételes felkészülést igényel, hiszen óriási technikai problémákat kell megoldani, a háromszolamú kromatikus részeket, az előírt fergeteges előadási tempót, valamint az ugrások kivételes ügyességét azokban a részekben, ahol a kezek gyakorlatilag az egész zongorabillentyűzetet uralják, ami Heinrich Neuhaust¹² arra a kijelentésre készítette, hogy „Ginsburgon¹³ kívül valószínűleg csak a *pianola* tudná tökéletesen előadni.” Magának Alexander Szkrjabinnak is a jobb keze bánta, amikor a „*Don Juan*” *Fantáziát* gyakorolta, ekkor írta meg első szonátájához a gyászindulót megsérült keze emlékére.

Következtetések

A téma játékos, könnyed, szellemes jellege a lehető legkülönbözőbb megközelítésekre sarkallt:

Beethoven

- A téma üteműs, férfias (Don Giovanni) rövidített, világos és ismétlések nélküli alakzatát választja;
- Elhagyja a 6/8-ados részben a hármas ütemű CODÁt a mozarti mű téma bevezetéséből, majd egy Vivace tempójú, az A részből ihletett Codát ad hozzá egy attacca subito da Codával a VIII. és egyben utolsó variációhoz (Allegretto giocoso);
- A nyolc variáció során kiemeli mindhárom hangszer virtuozitásának lehetőségeit;
- Kiválóan megírt műként emelkedik ki a variációk csoportja, a szerző itt jól megalapozott ellenpontozó ismereteit is bemutatja (a IV. variációban);
- A humor sem marad el, a VII. variáció hoquetus részeiben jelentkezik (Allegretto scherzando).

Chopin

- A téma bemutatását egy 4/4-es bővített bevezetővel (Largo) halasztja el, amely csak a ritmikusan kiegészített, pontozott, magasztos *Intrada* jellegű témafejet mutatja be;
- Átvesszi az A rész gondolatát a témában, de pontozott motívumokkal, elhagyva a bővítéseket (és Zerlina melodikus vonakodását) és a kiterjedt hármas lüktetésű codát, viszont a végén, az V. variáció Adagio espressivója után beilleszt egy magasztos Alla Polaccát a hármas ütemű részek jellegzetes mértékében (3/4), az előtéma pedig nem pontozott, hanem az eredeti anapesztikus;
- Mindegyik variációt egy sajátos zenekari *ritornelló*val zárja, amelynek szerepe az, hogy *a témára emlékeztessen*;
- Előtérbe helyezi az előadóművész bravúrosságát és érzékenységét.

Liszt

- A mű több témáját is felhasználja, nemcsak a *duettinót*;
- A Kormányzó témájával kezd – Grave, 4/4, fenyegető *fortissimo*, az opera hangnemében, d-mollban;
- Hangnemi előkészíti a témát egy megnyerő közjátékkal, amely egy *dolce teneramente* Andantino A-dúrban;

---

¹² Leopold Godowski tanítványa.

¹³ Grigori Romanovici Ginzburg (1904 - 1961), orosz zongorista.

- A *duettinó* témáját egy gyorsabb *Andantino con grazia* tempóban vezeti be (Mozartnál még *Andante* volt);
- Ő az egyedüli, aki átveszi a *duettinó* eredeti hangnemét (A-dúr), és Don Giovanni felütés nélküli, daktilikus, valamint Zerlina felütéses, pontozott jellemrajzát, illetve megtartja a belépések sorrendjét és a szólisták regiszterét;
- Teljesen átveszi a mozarti témát, a vonalvezetés árnyalt bővítéseivel együtt, ami Zerlina bizonytalanságát jelzi, azt, időhúzását, valamint a páros lüktetésű codettát és a kiterjedt, hármas codát;
- A feszültségteli pillanatokhoz hosszú, melodikus dallamú részeket iktat be.

A három bemutatott mű, Beethoven - *Variationen über das Thema: „La ci darem la mano” aus Mozarts Don Juan*, Chopin - *Là ci darem la mano. Varié, avec accompagnement d’Orchestre* és Liszt - *Réminiscences de Don Juan*, amelyeket Mozart híres Don Giovanni – Zerlina duettinója ihletett (bár a történelem során több ilyen duettinó íródott), az őket ihlető modellhez hasonlóan eredeti remekművek, amelyek túlszárnyalták korukat, és megtalálták méltó helyüket a világ legjobb előadóművészeinek repertoárjában.

Válogatott bibliográfia

* * *, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Macmillan Publishers Ltd., London, 1992

* * *, *Histoire de la Musique Occidentale*, Sous la direction de Jean & Brigitte Massin, Fayard, 2009

Kobbé, Gustave, *Tout l’Opera*, Éditions Robert Laffont, S.A., Paris, 1991

Liszt, Franz, *Pagini romantice (Romantikus lapok)*, Editura Muzicală, București, 1985

Mozart, *Scrisori (Levelei)*, Editura Muzicală a U.C., București, 1968

Da Ponte, Lorenzo, *Aventurile unui poet de curte – Memorii (Egy udvari költő kalandjai - memoár)*, Editura Muzicală, București, 1982

Rosen, Charles, *The Classical Style. Haydn, Mozart, Beethoven*, Faber and Faber Limited, London, 1972

Stendhal, *Viețile lui Haydn, Mozart și Metastasio (Haydn, Mozart és Metastasio élete)*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974